

«Сейфуллин оқулары – 16: Жаңа формациядағы жастар ғылыми – Қазақстанның болашағы» атты халықаралық ғылыми-теориялық конференциясының материалдары = Материалы Международной научно-теоретической конференции «Сейфуллинские чтения – 16: Молодежная наука новой формации – будущее Казахстана». - 2020. - Т.1, Ч.2 - С.180-183

АГРОХИМИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТТІ ҰСЫНУ БАҒЫТЫНДА БИЗНЕС-ЖОСПАРДЫ ҚҰРУДЫҢ ҒЫЛЫМИ БАҒЫТТАРЫ

Оспанова Ә.

Аграрлық өндірістің өнімділігін және өнім сапасын көтеруде топырақтың құнарлығын арттырудың, жерге минералды тыңайтқышты жеткілікті әрі дұрыс ендірудің маңызы зор. Бұл үшін әрбір шаруашылық ауыспалы егістіктегі дақылдардың кезектесу тәртібін сақтап, дақылдар егілетін танап топырағының механикалық, химиялық құрамын жете білгендері жөн. Осыған орай «Агрохимиялық қызметтің республикалық ғылыми-әдістемелік орталығының» басшысы Ерболат Базылжановтың айтуынша, егіс ететін әрбір шаруашылық өздерінің егістік жерлеріне агрохимиялық зерттеулер жүргізіп, әр танаптың паспортын жасатулары қажет. Осындай зерттеу нәтижелерін басшылыққа алған ұжымдар жақсы көрсеткіштерге қол жеткізетін көрінеді [1].

2000 жылдан бастап белсенді пайдаланылатын егістік жерлердің топырағын агрохимиялық зерттеу басталды. 2000-2002 жж 598,8 мың га зерттелді. 2003-2006 жж егістік алқаптардың топырақ құнарлылығына мониторинг түрлі топырақ және агрохимиялық зертханаларды тарта отырып, тендерлік негізде жүргізілді. 2003-2006 жж барлығы 10,7 млн га зерттелген. 2007 жылдан бастап топырақты зерттеу «Агрохимиялық қызметтің республикалық ғылыми-әдістемелік орталығы» мемлекеттік мекемесімен ішкі ресурстар есебінен жүргізілді, зерттеу көлемі: 2007 ж. - 1,4 млн.га, 2008 ж. - 1,9 млн.га, 2009 ж. - 1,8 млн га, 2010 ж. - 1,0 млн га, 2011 ж. - 1,5 млн га. «Агрохимиялық қызметтің республикалық ғылыми-әдістемелік орталығы» мемлекеттік мекемесінің мәліметтері бойынша 2000 жылдан 2010 жылға дейін республикада егістік жерлердің 73% зерттелген [2].

Қазіргі уақытта мемлекет жерлердің ұтымды пайдаланылуын бақылау бойынша жұмысты күшейтті. Жүйелі жұмыстар жүргізілуде. Осыған байланысты егістік жерлерді агрохимиялық зерттеу көлемі арттырылды, егер бұрын ол 1,5 миллион гектарды құраса, қазір ол екі еседен артыққа – 3,5 миллион гектарға дейін ұлғайтылды. Нәтижесінде, зерттеулердің циклы қамтамасыз етілуде: суарылмайтын тәлімі егістіктерде – 7 жылда 1 рет, суармалы жерлерде – 5 жылда 1 рет, Ерболат Базылжанов атап өтті [1].

Жоғарыда көрсетілген мәліметтерге сүйене отырып, агрохимиялық зертханалардың маңызы артып отырғанын байқай аламыз. Агрохимиялық зертханалар - бұл әртүрлі агрохимиялық зерттеулер жүргізетін мекемелер немесе олардың бөлімдері. Агрохимиялық талдау зертханалары ғылыми-зерттеу, өндірістік (агрохимиялық қызметтің бөлігі), оқу (ауылшаруашылық

оқу орындарында) және ауылшаруашылық холдингтерінің бөлігі ретінде болады. Қазіргі таңда топырақтағы агрохимиялық көрсеткіштерді анықтау бойынша қызмет көрсететін көптеген зертханалар ашылуда.

Агрохимиялық зертханалар топырақ талдауы мен ауылшаруашылық жерлерге зерттеу жүргізеді, тыңайтқыштардың дозасын түзе отырып топырақ диагностикасын жасайды, жердің құнарлылығын және жерді әртүрлі ауылшаруашылық қажеттіліктеріне пайдалану мүмкіндігін бағалайды. Агрохимиялық зертханалар тыңайтқыштардың қажеттілігін нақтылау үшін вегетация кезеңінде дақылдардың тіндік диагностикасын жүргізеді. Олар тыңайтқыштарды, өсу және тамыр стимуляторларын, өсімдіктерді қорғау құралдарын оларды пайдалану қауіпсіздігі мен тиімділігін анықтау үшін сынақтан өткізеді. Ауылшаруашылық өнімдерінің экологиялық қауіпсіздігін және қоректік құндылығын зерттейді [3].

Агрохимиялық қызмет ұсынатын зертханаларды ашуда бизнес-жоспар құрған жөн. Бизнес-жоспар істі жүргізуге көмектесетін құрал болып табылады. Дегенмен, бизнес-жоспарды құруға кіріспес бұрын, ең алдымен, қажетті ақпарат кешенімен жабдықталып алу керек. Бүгінгі таңда барлық агрохимиялық зертханалар аккредитациядан өтіп, зертхана жүргізе алатын барлық өлшеулер мен талдауларға қосымшасымен қоса аккредиттеу сертификаты болуы керек. Зертханаларда жұмыс істейтін мамандардың тиісті салада оқудан өткендігі туралы сертификаты болуы керек. Зертхана мамандары мезгіл-мезгіл өздерінің біліктіліктерін растауы (жетілдіруі) керек. Агрохимиялық зертханалардың барлық өлшеу құралдары тексеріліп, тексерістен өткендігі туралы сертификаттарына ие болуы керек. Өлшеу құралдарын белгілі бір кезеңділікпен тексеру қажет. Барлық талдаулар мен зерттеулер бекітілген әдістер мен ГОСТтарға сәйкес жүргізілуі керек.

Қызметтердің құнын қалыптастыру үшін көптеген факторларды ескеру қажет. Ең алдымен, бәсекелестердің бағасына назар аударып, олардан жоғары болмауы керек. Сонымен қатар белгілі бір талдаулар топтарына жеңілдіктердің икемді жүйесін қамтамасыз етуді ұйымдастырған дұрыс. Бағаны белгілеу кезінде кірісті қалыптастыру мен тұтынушылардың тұрақты ағымын ұйымдастыру арасындағы тепе-теңдікке қол жеткізу маңызды.

Агрохимиялық зертхананың бизнес-жоспарына келесі зерттеулер енгізілуі мүмкін: спектрофотометриялық, фотометриялық, микробиологиялық, хроматографиялық, ионометриялық, полярографиялық, радиометриялық, дозиметриялық, токсикологиялық, люминесцентті.

Жоғары деңгейлі агрохимиялық зертханаларға арналған жабдықтар атомды сіңіру спектрометрлерін, газды хроматографтарды, сұйық хроматографтарды, лазерлік бөлшектердің мөлшерін талдағыштарды, оптикалық эмиссиялық спектрометрлерді, энергия дисперсиялық рентген-флуоресценттік спектрометрлерді және т.б. қамтуы керек. Өкінішке орай, мұндай жабдықталған зертханалар сирек кездеседі.

Жоғарыда көрсетілген жабдықтардан басқа, агрохимиялық зертханада: әртүрлі сынақтар, рН метрлер, кондуктометрлер, ылғал өлшегіштер, термометрлер, барлық реактивтер, сынақ жиынтықтары, ұсатқыштар,

мезгоқалыптастыратындар, кептіргіштер және басқалары болуы керек. Пайдалану кезінде қалдықтар пайда болатындығын, агрохимиялық зертханадан алынған реагенттер мен сынамаларды шығару оның қызметінің маңызды және өте қымбат бөлігі екенін есте ұстаған жөн [3].

Әдетте, зертханалық агрохимиялық зерттеулер қымбат болып табылады, бірақ агрохимиялық зертхананың дұрыс құрастырылған бизнес-жоспары, әсіресе ауылшаруашылық аймақтарында, табысты жұмыспен қамтамасыз ете алады.

Бизнесті жоспарлау - нарықтық экономиканың көптеген тұжырымдамалары біздің кәсіпорындарымыздың (ұйымдардың) іскери өміріне және тәжірибесіне енгеніне қарамастан, Қазақстан Республикасы экономикасындағы жаңа құбылыс. Қазақстандағы нарықтың дамуымен бизнесті жоспарлау қажеттілігі айқын болды.

Қазақстандағы бизнесті жоспарлаудың өзіндік сипаттамалары бар:

- экономикалық қатынастардың өзгеруі жетекшілердің болашақ қадамдарын есептеп, бәсекелестермен күресуді үйрену қажеттілігін туғызады;

- коммерциялық ұйымдардың жетекшілері рөлінде болмаған жетекшілердің жаңа ұрпағы пайда болып жатыр және олар, әсіресе нарықтық экономика жағдайында, күтіп тұрған экономикалық мәселелерді нашар түсінеді;

- Қазақстандық кәсіпкерлер инвесторларға инвестицияларды қолданудың барлық аспектілерін басқа елдердің кәсіпкерлерінен кем түспей есептей алатындығын дәлелдей отырып, өтініштерін негіздеуді үйренуі керек.

Алайда, қазақстандық кәсіпкерлерде бизнес жоспарларын жазуға қажетті дайындығы жиі жоқ болады. Олардың жоспарлау және болжау, техникалық-экономикалық негіздемелер әзірлеу және жобалардың экономикалық тиімділігін бағалау бойынша үлкен тәжірибесі бар. Бірақ қазіргі жағдай жобалардың өндірістік жағынан нарыққа баса назар аударуды талап етеді. Өнімге тиімді сұранысты, бәсекелестік жағдайын бағалау, экономикалық және қаржылық тұрақтылық пен тиімділікті талдау қажет.

Дамып келе жатқан нарықтың шарттары инвестициялық жобаларды ілгерілету үшін басқа елдерде жалпы қабылданған тәжірибені қолдану қажеттілігін туындатады. Өкінішке орай, қазақстандық инвестициялық климаттың ерекшелігі бизнес-жоспарларды құру процедураларын қиындатады және бірқатар болжамды факторларды ескереді.

Бұған бизнес-жоспарда бағаланатын индикаторлар бойынша ерекшеленетін инфляция деңгейі кіреді (мысалы: жалпы инфляция, сатылымға, өндіріс шығындарына, жалақыға, негізгі құралдарға және т.б. инфляция, өзгермелі банк пен салық ставкалары, төлемдер дағдарысы салдарынан жеткізілімдерге ақы төлеу мәселелері, ақпараттық және статистикалық мәліметтердің жеткіліксіздігі).

Сонымен қатар, шетелдік тәжірибе және отандық кәсіпорындардың әлі де жеткіліксіз тәжірибесі негізінде, өтпелі кезеңнің өзінде бизнес-

жоспарларды құруды экономикалық және заңды ықпалға ұшырап жататын өмірдің өзі мәжбүрлейтінін көрсетеді, яғни, жобалық қаржыландыру алу үшін бизнес-жоспар жасау қажет. Өтпелі кезеңнің дағдарыс жағдайында кәсіпорынның бизнес-жоспары, ең алдымен, оның қаржылық жағдайын жақсарту немесе қаржылық сауықтыру мәселелерін шешуі керек.

Бизнестің тұрақтылығын қамтамасыз етуге бағытталған әрекеттерге әсер ететін факторларды қарастырсақ, бұл факторлар қоршаған ортаға, мінез-құлыққа, адами қатынастарға және іскерлік белсенділікке байланысты. Этикалық қағидалар мен құндылықтар бәсекеге қабілетті ақыл-оймен бірге бизнестің тұрақтылығына әкелетін іс-әрекеттерді жүзеге асыруда маңызды болып табылады [4]. Айтарлықтай, бизнес жоспарларды әзірлеу туралы көптеген шетелдік кітаптарды зерттеген және олардағы кеңестер мен ұсыныстарды батыл ұстанған көптеген кәсіпкерлер оларда айтылмайтын және Батыста белгілі емес қиындықтарға тап болды. Бизнес-жобаларды, бизнес-жоспарларды және бизнес-анықтамаларды әзірлеудің әртүрлі әдістемелік мәселелері талқыланатын арнайы әдебиеттер негізінен аударылған болып табылады. Онда дамыған нарықтық экономиканың заңдары бойынша жұмыс жасайтын фирмаларға қатысты бизнес жоспарлау егжей-тегжейлі берілген. Отандық кәсіпорындарда бизнесті жоспарлау мәселелерін шешуде әлі көп тәжірибе жоқ, ал нарықтық қатынастар әлі де қажетті деңгейден өте алыс [5].

Қорытындылай келе, біздің кәсіпорындар жұмыс істейтін жағдайлар көбінесе оларға бизнес-жоспар құруда шетелдік әдістемелік әзірлемелерді тікелей қолдануға мүмкіндік бермейтінін байқадық. Олардың нақты экономикалық, әлеуметтік, құқықтық және басқа жағдайларға бейімделуі қажет, яғни, Қазақстан топырағына қандай-да бір шетелдік ұсыныстарды жіберген кезде оларды ішкі жағдайларды ескере отырып түзету қажет екенін ұмытпаған жөн. Жаңа бастаған шетелдік кәсіпкер ерекше жағдайда, себебі мемлекет оған барлық қолдауды көрсетеді. Бұл ең алдымен ақпараттық қызметтер және кеңес беру. Қазақстанда мемлекеттік қызметтердің жетіспеушілігін өзіміздің белсенділігімізбен өтеу қажет. Сонымен қатар, қазіргі таңда фермерлер үшін оңай емес екенін біз түсінеміз. Жанар-жағармай материалдары, қосалқы бөлшектер, электр энергиясы, химия және басқалары қымбаттап жатыр. Осыған байланысты кейбір фермерлер жобаға күмәнмен қарауы мүмкін. Дегенмен, агрохимиялық анализ жүргізу өте қажет шара екендігін, бұл бейнелі түрде диагноз қоюға мүмкіндік беретінін әр өңірде түсіндіруден бастау керек. Болжамдардан басқа, нақты жобалар мен нәтижелер көрсеткен басқа елдердің нақты нәтижелері мен тәжірибелері бар екендігін айта кеткен жөн. Агрохимиялық қызметті дамыту арқылы, жерге орналастырудың мақсаты болып табылатын - жоғары өнімділікті, әсіресе ауылшаруашылық өнімділігін қамтамасыз етуге, жерді пайдаланумен байланысты кез келген еңбек саласының өнімділігін арттыруға қол жеткізе аламыз [6].

Әдебиеттер тізімі

1. Айқын Республикалық қоғамдық-саяси газетінің жеке парақшасында жарияланған «Жер құнары қатаң бақылауға алынады» атты мақала [http://old.aikyn.kz/ru/news/show/23866-zher_nary_ata_ba_ylau_a_alynady] 04.05.2016
2. «Агрохимиялық қызметтің республикалық ғылыми-әдістемелік орталығы» мемлекеттік мекемесінің мәліметтері
3. Агрохимическое обследование и мониторинг почвенного плодородия: учебное пособие / А.Н. Есаулко, В.В. Агеев, Л.С. Горбатко и др. - Ставрополь: АГРУС, 2013. - 352 с.
4. Factors Affecting Entrepreneurship and Business Sustainability. Ana Tur-Porcar; Norat Roig-Tierno; Anna Llorca Mestre. Published in Sustainability on February 09, 2018. MDPI, ST ALBAN-ANLAGE 66, CH-4052 BASEL, SWITZERLAND // информационная база Web of Science (издательство Thomson Reuters), www.apps.webofknowledge.com
5. Бизнес-планирование. Учебно-практическое пособие./ В.З. Черняк, А.В. Черняк, И.В. Довиденко. – М.: РДЛ, 2000г.
6. Kaskataev N.M., Zholmukhanova A. Scientific and methodological basis for the competition of information and advisory support to agriculture. Actual Problems of Economics. (135),2012 – Thomson Reuters (2012) – 0.039. ISSN 1993-6788.